

OB PRILIKI PREMIERE SNG „VASE ŽELEZNOVE“

LAGNETA SMRT
MAKSIMA GORKEGA

V nedeljo 6. decembra so Slovensko narodno gledališče za Svoobodno tržaško ozemlje uprizorilo v Adorijevu „Vaso Železnovo“, poslednje delo velikega ruskega pisatelja Maksima Gorkoga. Ta literarna zapuščina je praznovana drugačije, kot je bilo napovedano že leta 1938. Leta 1938 se je Gorki ponovno lotil tega dela in ga pisal v nadse tragičnih okoliščinah; veliki pisatelj je bil tedaj že na smrt bolan. Delo je izšlo šele po njegovi smrti.

Dne 18. junija 1936. leta se je Rusija razpadla. Premislil je njen največji socialistični pisatelj Maksim Gorki. V nekrologu, ki ga je napisal njegov osebni zdravnik Levin, beremo, da je bila vzrok njegove smrti huda influenca, ki je tokrat — ki je dokončno ubila pisatelja — od tuberkuloze še itak oslabiljeni organizem.

Skoraj dve leti nato — marca 1938 — je Gorkijeva smrt ponovno vzbujala Rusijo in z njo ves ostali svet. Tokrat je bila predmet obtožbe na velikem političnem procesu proti nasprotnikom Stalinskega režima. Pred sodniki je stala grupa enaindvajsetih boljševikov, ki so v življenju Sovjetske zveze skotili do zadnjega zavzemali najvišnje položaje. Med njimi so bili Rykov, bivši predsednik prezidija komisarjev, Buharin, Leninov prijatelj in doktorinar boljševizma, Jagoda, šef tajne policije GPU, in njegov pomočnik Buldin, Krestinski in drugi. Ta grupa je bila obtožena, da je bila vpletena v konspiracijo proti Sovjetski državi, volunstru in sodelovanju z Nemčijo, Veliko Britanijo, Japonsko in Poljsko ter končno organiziranja političnih umorov, katerih žrtve so postali politiki Kirov, Kuljbski, Mišinski, pa tudi pisatelj Gorki in njegov sin Peškov.

Ta proces je bil drugi v vrsti procesov, ki so postopoma iztrebili vso staro gardo boljševikov in utrdili neomajno oblast Stalina. Danes je ni mogoče preveriti vse zakulisne borbe ter sorodnosti obtožb. Vsekar gleda svet z velikim nezanimanjem na tovrstne procese, kjer obtoženci do absurda obtožujejo sami sebe ter prosto za najostrejši vse zakulisne borbe ter sorodnosti obtožb. Vsekar gleda svet z velikim nezanimanjem na tovrstne procese, kjer obtoženci do absurda obtožujejo sami sebe ter prosto za najostrejši vse zakulisne borbe ter sorodnosti obtožb.

Jagoda je dejal Levinu, da je „Maks ne samo poveljnik nekorištni človek, temveč tudi influenco, ki lahko škodi očetu in njegovim prijateljem. Stari zdravnik se je najprej upiral, toda Jagoda je zagrozil z represiljami njemu in njegovi družini. «Popusti sem zaradi teorije» je Levin izjavil pred sodiščem. Ker ni hotel, sam nositi vse odgovornosti, mu je Jagoda dodelil dva pomočnika, zdravnika Vinogradova in Pletnjeva.

Nasproti Kruckovu je bil Jagoda še določnejši: „Vi veste, kako Aleksij Maksimovič ljubi Maksima. Sinova smrt bo velik udarec za Gorkoga in ga bo lahko napravila nekdajšnjega.“ Kruckov in Dr. Levin sta torej začela pripravljati odprave Maksima. Kruckov ga je navajal na plačo (vino je bilo iz Jagodine kleti) in ga skušal zavesti v dejanja, ki bi poslabšala njegovo itak šibko zdravje. Nekega hladnega dne sta Levin in Kruckov upjanih Maksima — nato ga pa vraga prepotenega in napel s škodljivega pustila zaspati na klopi na prostem. Rezultat je bil, da je Maks resno obolen. Ker se je njegov konec vse prepočasno bil, je Jagoda postal nestrpen. Zdravniki zmorejo ubiti zdravega človeka, vi pa ne morete bolnika spraviti v grobo! jima je zabrusil. Zda je tudi Vinogradov pričel skrbeti za Maksovo zdravje, ki je naglo ginevalo. Gorki je bil zelo zaskrbljen. 11. maja 1934 leta je Maks Puškov zatisnil oči.

Dan pred njegovo smrtjo je Jagoda postal šef GPU. Triumfalno je poklical je k sebi Levinu in ga nagačarjal, naj zavda Gorkemu. To je govoril v ukazujočem tonu. „Zdaj ste povsem v mojih rokah. Stori boste, kar vam bom naročil.“ Levin in z njim Pletnjev sta se vda. Odslej so zdravniki z naprednimi lekmi stregli Gorkemu po kapljicah. Sistematično so mu izpokoavali zdravje in je skrbel na vse načine, kako bi mu pospešili tuberkulozo ter srčno napako.

Gorki je končno šel na (Nadaljevanje na 4. strani)

inb 12019 35000

DR. ALEŠ BEBLER, PODTAJNIK ZA ZUNANJE ZADEVE FLRJ

JUGOSLOVANSKO - ITALIJANSKI
ODNOSI IN VPRAŠANJE TRSTA

Z eno besedo: Jugoslavija se je borila in se bori za svoje pravice na tržaškem področju, toda ona se ni nikoli dala zavesti, da bi jo zabila poseben primer samega mesta Trsta tako zaradi jezika, katerega govori večina mestnega prebivalstva, tako tudi — predvsem — zaradi mednarodne vloge tega mesta in predvsem zaradi njegove luke.

Tržaška luka je najprirodnejše izhodišče na morje za Jugoslavijo in vso Srednjo Evropo. Leta 1912 je prišlo na Italijo 4 odst. železniškega prometa, dočim je na njegovo prirodno zaledje prišlo 84 odst. od česar na pokrajino, ki danes tvori Jugoslavijo 24 odst., medtem ko na današnjo Avstrijo 25 odst. Ko je ob koncu prve svetovne vojne Trst prvič v svoji zgodovini bil priključen k Italiji in bil s tem odsekan od svojega prirodne zaledja, je povsem razumljivo, da s tem zaledjem upadel, kar je resno prizadelo tržaško gospodarstvo, toda on kljub temu ni prenehal biti luka svojega prirodne zaledja. Statistika za leto 1934 kažejo, da je vedno 70 odst. prometa s tem zaledjem, dočim odpade na Italijo le 26 odst. Končno kaže zelo enostavni račun, da je od teh 26 odst. 20 odst. na italijansko pokrajino Ju-

lijsko krajino, t. j. na oni del Jugoslavije, ki ga je Italija dobila ob koncu prve svetovne vojne in ki je po drugi svetovni vojni v svojem večem delu bil vrnjen Jugoslaviji.

Enaka slika bi bila, če pogledamo Trst od blizu kot industrijsko mesto. Njegova industrija se je razvila pred prvo svetovno vojno kot industrija za predelavo surovin, ki so bile pripeljane v Trst po morju za tržaško in njegovem prirodne zaledju.

Torej, današnji jugoslovanski predlog o internacionalizaciji Trsta je trdno osnovan na dejanskem stanju. On v največji meri ustreza interesom samega Trsta, samega tržaškega prebivalstva.

Z druge strani je tipično za današnji kot je bilo prirodno tudi za preteklo uradno Italijo, da so za njo interesi samega tržaškega prebivalstva deseti skri in da o njih, ki so odločile o prebivalstvu Trsta, ni bilo govora. Trst je bil vedno predloži argumentov, ki so za njo negativni.

Njena argumentacija se odlikuje v tem, da je sama italijanska pomnilna, da govori samo s stališča italijanskih tako imenovanih evprava do Trsta, njenega prestiža, njenih tako imenovanih občutkov za Trst, za katerega so, kot trdijo, dali toliki Italijani

v času prve svetovne vojne svoje življenje, da so pa mnogi Italijani bili v prvi drugi svetovni vojni prisiljeni dati svoje življenje tudi za povsem slovenske, hrvaške, albanske, grške, turške, arabske in abesinske kraje, se v zvezi s tem niti ne omenja).

Edini razlog za evpravico Italije do Trsta je jezik vse, kar je italijanski, tega niče ne oporeka. Nadvlada Banet na Jadranu v času srednjega veka in dolgo dobo v novem veku je imela za posledico, da je bil tukaj italijanski jezik vse do 20. stoletja jezik pomorstva in trgovine. Celotno avstro-ogrski vojni pomorščaki in italijanski jezik je vse do konca bil uradni jezik italijanski. Ta jezik se je tako v Trstu, kakor tudi v ostali Julijski krajini v času med dvema svetovni vojnama forsiral (vrinjal) s fašističnimi sredstvi, ki so privedli do tega, da je odstopel prebivalstva Trsta, ki govori italijanski, skani deseti večji kakor je bil leta 1918.

Vendar pa obstaja resnica, ki jo je demokratični državnik Wilson, ko je govoril ravno o tržaškem primeru, imel v mislih. To je, da ob svojem prihodu v Francijo, v januarju 1919, je on rekel, da „Trst ima v resnici večino prebivalstva italijanske narodnosti, toda za pripadnost nekakega mesta ne odločijo večine njegovega prebivalstva, ampak ozemlje, na katerem se nahaja; toda Trst ni na italijanskem ozemlju, ampak na slovenskem, ki se, naseljen s Slovani, razteza še 50 km zahodno od Trsta.“

Nasprotno tej enostavni in demokratični logiki, uradna (in celo opozicijska) Italija ne zahteva samo Trst, ampak še kakih 100 km na obale jugovzhodno od Trsta. Resnično, ki jo je že skozi leta zahteval, je imel, da je Italija „ekontinuirana narodnostna država“. Pod to obliko so zahtevali vso „cono A“ in večidel „cone B“, ki je obsegala črto, ki je bila sicer zares „ekontinuirana“ (nepretrgana), ki pa ni bila morda narodnostna črta. Ta črta bi dala Italiji ne samo vsa naselja z mešanim prebivalstvom, kjer je italijanska večina, ampak tudi taka ozemlja, kjer je v večini naše ljudstvo in celo naselja, ki so povsem slovenska, to pa zaradi tega, da bi se povežala med seboj in z Italijo italijanska naselja.

Toda na to zahtevo so že pozabili in danes se predvsem z uradnih mest in v propagandi poudarja zahteva po plebisitu.

Predsednik naše republike je javno izjavil, zakaj je za Jugoslavijo takšen predlog nesprejemljiv. Plebisit bi — po desetletjih zatiranja našega življa, njegovega izganjanja

nja s silo in gospodarskim pritiskom, po desetletjih umetnega prisilnega naseljevanja Italijanov iz Italije — pomeni, da se sedaj v našem „demokratskem“ času odobrijo in z zakonom potrdijo rezultati fašistične Mussolinijeve politike. To bi bilo očitno zasmevanje demokratskega razumevanja in demokratskih občutov, ki zmagujejo v svetu.

Toda tudi poleg tega menim, da je potrebno globoko podvomiti ali je plebisit zares demokratski način, ko gre za vprašanje zemlje. Predvsem zaradi tega, ker se s samimi odredbami za izvajanje plebisita njegov rezultat v veliki meri predlaga in preudari se brez sodelovanja tistih, ki bi morali o tem odločiti. V tržaškem vprašanju n. pr. bi bilo mnogo odvisno od tega, kdo bi imel pravico sodelovati v plebisitu, ali bi ali ne bi v njem sodelovali tisti Slovenci, ki so v času fašizma zbežali v Jugoslavijo in tudi njihovi otroci (obe kategoriji se nista mogli do sedaj vrniti v Trst), ali bi ali ne bi sodelovali pri plebisitu oni Italijani, katere je fašizem tu naselil v času med obema vojnama, ali bi ali ne bi sodelovali najnovejši naseljenec v Trstu, ki so poveljnik fašistično zaplenjeni begunci iz Jugoslavije in Italijani, ki so bili pritegnjeni iz Italije v povojnih letih s pomočjo gospodarskih prednosti za take naseljevanje.

V tem pogledu je za Jugoslavijo zelo škodljiv in krivičen precedens. Mirovna pogodba daje tržaško državljanstvo tistim prebivalcem Trsta, ki so stalno bivali v Trstu 10. junija 1940. kar pomeni, da izključuje tiste, ki so v času fašizma morali pobegniti v Trst, dočim vključuje tiste, ki jih je fašizem naselil. Drugič, Rezultat plebisita je odvisev v velikanski meri od možnosti ene ali druge stranke, ki se vpleta v zaneslo „vojače“. Neki nevoljen partner v taki demokratski borbi bi lahko z upravnimi in finančnimi ukrepi mnogo vplival na volivce. Kdor vsaj malo pozna današnje ozračje v Trstu, more slutiti, kakšen bi bil tam plebisit, kajti poznano je, da je ustrahovanje in kupovanje duš od strani italijanskih agentov tam se, da doseglo zelo visoko stopnjo. Slovenci tam se sedaj bojijo, da ne smejo glasno govoriti v svojem jeziku in v javnih lokalih, ako se hočejo izogniti incidentom z italijanskimi šovinističnimi elementi. V independentističnih krogih (pristaji samostojnega Trsta) razen s tiskanimi prostimi ali morebiti sodelovali v volilni kampaniji za občinske volitve, kajti njihovi pristasi se ne smejo pojaviti na javnih zborovanjih.

(Udaljevanje sledi)

31 MILIJONOV KNJIG, ROKOPISOV, LISTIN, DOKUMENTARNIH FILMOV ITD.

Ameriška kongresna knjižnica

Tu najdeš knjige in pergamentne rokopise v več sto jezikih od najstarejših do najnovejših; tu je največja zbirka slovanskih knjig in književnih del z Daljnega vzhoda in južnovzhodne Azije

Po mišljenju večine Američanov je kongresna knjižnica edina državna knjižnica na svetu. Leta 1812 je požar, ki je izbruhnil v poslopu ameriškega kongresa, njeno tedanjo zbirko popolnoma uničil. Tri leta pozneje je kongres kupil zasebno knjižnico Thomasa Jeffersona in je z njegovo zbirko, približno 6.500 knjig, obnovil svojo knjižnico. Leta 1897 so gradili na Kapitolnem griču nasproti poslopu parlamenta Združenih držav posebno poslopje kongresne knjižnice v renesansem slogu, ki ga je leta

1930 nadgradilo še drugo večje, kateremu so leta 1939 dodali še eno sodobno urejeno krito. Obe poslopji kongresne knjižnice, zavzemata površino 144 hektarjev. Na njenih poljih in skupni dolžini 400 kilometrov, je razpršena zbirka približno 31 milijonov knjig, rokopisov, risnin, listin, dokumentarnih filmov in slidenega materiala. V kongresni knjižnici najdeš knjige in pergamentne rokopise v več sto jezikih od najstarejših do najnovejših oblik in do sodobnih dokumentarnih, zvočnih, televizijskih filmov o najnovejših dogodkih. Tam je največja zbirka slovanskih knjig in književnih del z Daljnega vzhoda in južnovzhodne Azije, kar jih je v Združenih državah. Poleg 10 milijonov knjig in brošur in 13 milijonov rokopisov ima kongresna knjižnica na milijone fotografij, negatov, glasbenih zapisov, dokumentarnih filmov in dokumentarnih gramofonskih plošč, vezanih letnikov dnevnikov, nadalje mikrofilmov, plakatov in časopisov.

Nesteti neobjavljeni rokopisi privlačujejo neskončno vrsto dijakov, visokošolcev, raziskovalcev in učenjakov v edinstveno knjižnico. Vse, kar ameriški dijak je znan uvod zgodovinskega gettysburške govora predsednika Lincoln, ki se začne s besedami: „Pred 87 leti so našli očetje na tem kontinentu ustanovili novo državo v duhu svobode in v prepričanju, da so vsi ljudje od rojstva enaki.“ Ta rokopis, ki

ga je Lincoln lastnorочно napisal, je le ena med številnimi listinami, ki vsebujejo duhovno izročilo svobodoljubne ameriškega ljudstva. Tam hranijo tudi rokopise drugih zaslikih, predsednikov Združenih držav, Theodorja Roosevelta, Woodrowa Wilsona in Benjamina Franklina. Kongresna knjižnica zbira tudi ameriške ljudske pesmi in povesti, ki jih je ohranilo ustno izročilo. Med knjigami je zelo dragocena in redka zbirka svetovne 5.300 knjig, ki so jih spisali pred letom 1501.

Poleg glavne dvorane, ki jo kaže slika, ima kongresna knjižnica še 20 drugih, ki so na razpolago čitateljem. Knjige, ki jih želiš čitati, naročiš v sredini, nakar si izbereš mesto in čakas, da ti jih prinesejo ustrezni knjižničarji. Naročene knjige pošiljajo iz oddaljenih prostorov, kjer jih hranijo, po posebnih vzhodnih na zračni pritisk.

Naše knjižnice imajo posebne oddelke, ki odgovarjajo članom kongresa, ki potrebujejo vsa potrebna podatke pri zakonodajnem delu, na njihova to zadevna vprašanja, pripravljajo naročena poročila in sploh da je senatorjem, narodnim poslancom in funkcionarjem parlamenta vsa potrebna pojava, ki so v zvezi z zakonodajno tehniko. Kongresna knjižnica je urejena veliko karoteko, kjer lahko najdeš vpisane v alfabetskem redu po avtorju, naslovu in predmetu vse njene knjige, nič manj kot 8 in pol milijonov. Poleg tega je v tej knjižnici veliki katalog 12 milijonov važnejših del, ki jih

našle v njej ali v kateri koli, 700 knjižnic v Združenih državah ali v Kanadi. V kongresni knjižnici je tudi poseben urad, kateremu je treba zaradi zaštite avtorskih pravic prijaviti knjige, ki izidejo v Združenih državah, kot vsa druga umetniška dela. Lani je vpisal ta urad kongresne knjižnice 218.506 avtorskih araviv. Tam so razstavljene redke, dragocene zgodovinske knjige, kot na primer primerek svetovne pisma, ki ga je tiskal Gutenberg in ki je prva knjiga večjega obsega, ki so jo tiskali v Evropi z globočimi kovinsimi črkami. Nadalje je med drugim razstavljeno tudi pismo, ki ga je pisal polkovnik Letitia Nicol in v katerem George Washington ogorčena zavrača predlog, da ga ustoličijo kot kralja Amerike. Tam lahko vidiš lastnorčno osnutke Jeffersonove deklaracije neodvisnosti, ki izraža svobodoljubni duh ameriškega ljudstva, in tudi izvirnik ameriškega, zakona o osnovnih državljanskih pravicah skupa s svedeno izjavo očetov, ki so položili temelje Združenim državam, kot trajni spomin na to, da so politično in versko svoboda, svoboda govora in tiska s težko muko izvojevali in kot opomin, da morajo poznejši rodovi to svobodo dosledno braniti.

Vsko leto obiskujejo kongresno knjižnico tudi številni tuji in učenjaki iz vseh delov sveta, da občudujejo njene zaklade in da iščejo v njej podatke, ki jih potrebujejo za svoja raziskovanja.

MONOPOLI V ITALIJI
IN STALNO NARAŠČANJE BREZPOSELNOSTI

Zadnje smo pisali o poraznih posledicah italijanske monopolistične gospodarske politike glede na socialno stanje italijanskih delovnih množic in njihovo življenjsko stanje sploh. V drugem članku smo tudi opisali primer evropske Pignone v Florenci. Toda to je bil le eden izmed tistih primerov, ki jih srečujemo povsod, kam Italijanski industrijski so si namreč izbrali, rekli, in sprejemljivo pot k likvidaciji posameznih podjetij. Kadar hočejo kako podjetje zapreti, ga enostavno proglasijo za nerentabilno, za zastarelo.

Ta razteze je dokaj salomonovsko in nevedno, saj so v nekaterih primerih, posebno med strokovnjaki v raznih visjih državnih forumih, to ni niti čudno, ko vendar vemo, kdo so in od kod prihajajo elementi, ki tvorijo te visje forume. Če pa pogledamo in pojav z drugega stališča, namreč stališča visje, državne in družbene funkcije posameznega podjetja, potem kmalu uvidimo, da je vsako zagovarjanje ukinitve in zapiranja zastarelih in vira konkurenco nesposobnih podjetij le navadna kamuflaža vse resnejših ukrepov. Sicer bi se moralo o tem spregovoriti nekoliko več, kajti to je problem, ki postaja zadnje čase izredno pereč, vendar se bomo omejili le na nekaj kratkih, osnovnih ugotovitvah. Danes je tudi v kapitalistični družbi zavzelo vsako večje ali manjše industrijsko podjetje je svoje določeno funkcijo, ki se ne omejuje samo in izključno na proizvodni proces in proizvodnjo, ampak ima še svojo specifično družbeno vlogo. Namendar temeljito tudi mnogi sodobnejši zakoni, ki omejujejo podjetnikom in industrijskim podjetjem, da proizvajajo proces in proizvodnjo, ampak ima še svojo specifično družbeno vlogo. Namendar temeljito tudi mnogi sodobnejši zakoni, ki omejujejo podjetnikom in industrijskim podjetjem, da proizvajajo proces in proizvodnjo, ampak ima še svojo specifično družbeno vlogo.

je bila zgrajena za to prihodnost tako rekoč nikogar. Organizatorji slavnosti so si pomagali kakor so si pač mogli. Zbotali so skupaj nekaj brezposelnih ter pohajalec iz okoliških kavarn, ki naj bi vzklikali in ploskali evelike dobrotniku Daytonu ter njegovemu epohalnovalcu, Togniju. Skandal pa se s tem še ni končal. Togniju in Daytonu je namreč mestni župan priredil malo zakusko, izkoristil pa je to zakusko za to, da je napadel Daytonovo Italijansko vlado. Vsi italijanski vladarji pritožijo, da pisanju in poročanju pritožnih, ne tedaj župan stako daleč, da je bil Togni sprisiljane vzeti mu besedo in mu pri tem iztrgal iz rok tudi napisani govori. Kljub takemu neuspehu se je Togni predral prileti leto ponovno v Piombino in sicer tik pred volitvami v državno zbornico. Pričakoval je verjetno, da ga v Piombinu ne bo čakal nihče in da bo moral govoriti morda le skupaj s „najvažnejšimi“ in s Todi ob njegovem prihodu ga na trgu čakala velika množica. Zgodilo se je sicer, da je v Piombinu prišlo do sporazuma med zastopstvom tovarne in delavstva. Ta sporazum predvideva, da bo v tovarni ostalo še naprej le 800 delavcev, za ostalih 1.600 pa tovarna organizirala posebne

tečaje za preusmeritev v poklic (riqualificazione), ki bi morali trajati dokler se ne najde nova, boljše rešitev. Ko pa so se razmere nekoliko pomirile, je vodstvo tovarne ubralo drugo pot. Vsem delavcem, ki so bili odpuščeni, ni vstelo v likvidaciji vsega onega razdobja od dne, ko so delavci zaseli tovarno, t. j. od 3. aprila pa do dne, ko je vodstvo proglasilo zaporo podjetja, to jo 1. avgusta, torej.

Po skupnem računu je 1.500 odpuščenih delavcev utrpelo pri tem škodo kakih 300 milijonov lir, ki si jih je podjetje protipravno prišlo. Toda to še ni vse. Preostalih 800 delavcev mora biti zadržanih, ne sme namreč biti okuženih z rdečo ali celo rdečkasto skugo. Pri spreje-

Tudi najlepše godbe se naveličaš - Nikoli ne...

...dobre knjige!

Opozarjamo vas na sledeče oddaje: **Jug. cona** Trsta: 21.00: Slušna igra: F. Lipah «Glavni dobiteka». — Trst II: 20.05: Zbor Slovenske filharmonije. — Trst I: 18.20: Poje sopranistka Ondina Otta. — Slovenija: 14.40: Koncert pianista Marjana Lipovška.

ŠPORTNI DNEVNIK

GORIŠKA GOSPODARSKA KRIZA IN VSEDRŽAVNA STAVKA

Krščanska demokracija ni sposobna rešiti gospodarskih in socialnih vprašanj

NEJASNOST PO VII. KOLU TURNIRJA ZA PRVENSTVO JUGOSLAVIJE

MNOGO KANDIDATOV ZA PRVO MESTO